

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika, na temelju članka V stavak 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i članka 39. stavak 1. Poslovnika o radu Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 20. do 26. siječnja 2004. godine, donijelo je

ODLUKU

I

Mjesto i ostaci povijesne građevine - Crkva Presvete Bogorodice u Jajcu, sa pokretnim naslijeđem koga čine pet ikona s ikonostasa, proglašavaju se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik se nalazi na lokaciji koja obuhvata k.č. br. 581/1, k.o. Jajce I, općina Jajce, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere konzervacije, restauracije i rehabilitacije utvrđene Zakonom o provedbi odluka Povjerenstva za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljenog prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", br. 2/02 i 27/02).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vlada Federacije) dužna je osigurati pravne, znanstvene, tehničke, administrativne i financijske mjere za zaštitu, konzervaciju, prezentaciju i rehabilitaciju nacionalnog spomenika.

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Povjerenstvo) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati financijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

U cilju trajne zaštite dobra utvrđuju se sljedeće mjere zaštite, koje se odnose na lokaciju iz točke I stavak 2. ove odluke:

- zabrana izvođenja bilo kakvih radova osim radova na rehabilitaciji i konzervatorsko-restauratorskih radova, uz odobrenje od strane federalnog ministarstva nadležnog za prostorno uređenje i stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na razini Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nadležna služba zaštite);
- zabrana odlaganja svih vrsta otpada.

Vlada Federacije dužna je osigurati provedbu sljedećih mjera:

- snimanje stanja na terenu sa identifikacijom ulomaka crkve i njihovim daljnjim sortiranjem;
- obimne istraživačke radove koji će obuhvatiti ispitivanje stabilnosti i strukture postojećih zidova i temelja objekta, zvonika, podova, ispitivanje nosivosti tla i ostalih građevinskih materijala – žbuke, prikupljanje podataka i informacija za izradu projekta rehabilitacije;
- izvršiti konzervatorsko-restauratorske radove na sačuvanih pet ikona ikonostasa.

Pripremni radovi moraju biti izvedeni prema sljedećim uvjetima:

- sve pripremne radove za rehabilitaciju vodit će nadležna služba zaštite;
- svi radovi se moraju obaviti uz stalni nadzor nadležne službe zaštite;
- postojeći temelji, ostaci zidova, poda i njihovi dijelovi bit će sačuvani i zaštićeni od oštećenja, snimljeni, ispitani i konzervirani kako bi se projektom rehabilitacije moglo predvidjeti njihovo ponovno ugrađivanje u objekt;
- ostaci crkve ne smiju se oštetiti niti iznositi iz prostora crkve.

Projekt rehabilitacije mora ispunjavati sljedeće uvjete:

- objekt crkve sa okolnim prostorom rekonstruirati u izvornom obliku, sa identičnim horizontalnim i vertikalnim dimenzijama;
- svi originalni fragmenti srušenog objekta koji su ostali nakon rušenja na njegovom prostoru ili koji budu pronađeni na drugom mjestu na koje su odveženi nakon rušenja, bit će sakupljeni, snimljeni i ponovno ugrađeni u objekt metodom anastilozije uz upotrebu izvorno korištenih građevinskih materijala i veziva (žbuke) i tehnika građenja. Do momenta ugradnje potrebno ih je na odgovarajući način zaštititi;
- fragmente koji se zbog visokog stupnja oštećenja ne mogu ugraditi, nakon izvršenih laboratorijskih ispitivanja, na odgovarajući način konzervirati i prezentirati u sklopu objekta;
- sav iskoristivi materijal ugraditi u objekt crkve;
- dijelove koji nedostaju, a za koje postoji dokumentacija o njihovom izvornom stanju, uraditi na temelju postojeće dokumentacije od materijala koji su istovrsni ili slični izvornim, uz korištenje metoda reпрistinacije;
- cijeli kompleks crkve, uključujući njezin ulazni dio i zid oko kompleksa, rekonstruirati na temelju podataka o ranijem izgledu;
- nakon završene rehabilitacije objekta i postavljanja novog ikonostasa obavezno je vraćanje sačuvanih ikona starog ikonostasa;
- na susjednim parcelama, označenim kao k.č.br. 582 i 583, nije dozvoljena izgradnja novih objekata koji bi dimenzijama, izgledom ili na neki drugi način mogli ugroziti nacionalni spomenik.

IV

Iznošenje pokretnog naslijeđa iz točke I stavak 1. ove odluke (u daljnjem tekstu: pokretna dobra) iz Bosne i Hercegovine nije dopušteno.

Izuzetno od odredbe stavka 1. ove točke, dopušteno je privremeno iznošenje pokretnih dobara iz Bosne i Hercegovine radi prezentacije ili konzervacije, ukoliko se utvrdi da konzervatorske radove nije moguće izvršiti u Bosni i Hercegovini.

Odobrenje za privremeno iznošenje pokretnih dobara iz Bosne i Hercegovine u smislu prethodnog stavka daje Povjerenstvo, ukoliko nedvojbeno bude utvrđeno da to ni na koji način neće ugroziti nacionalni spomenik.

Povjerenstvo u svom rješenju o odobrenju privremenog iznošenja pokretnih dobara utvrđuje sve uvjete pod kojima se to iznošenje može izvesti, rok za povrat pokretnih dobara u Bosnu i Hercegovinu, kao i zaduženja pojedinih organa i institucija na osiguranju tih uvjeta i o svojoj odluci obavještava Vladu Federacije Bosne i Hercegovine, nadležnu službu sigurnosti, carinsku službu Bosne i Hercegovine i javnost.

V

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski spisi koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

VI

Svatko, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu i rehabilitaciju.

VII

Ova odluka dostavit će se Vladi Federacije, federalnom ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje, federalnom ministarstvu nadležnom za kulturu, nadležnoj službi zaštite i općinskim organima uprave nadležnim za poslove urbanizma i katastra, radi provedbe mjera utvrđenih u toč. II - VI ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VIII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim osobama u prostorijama i na web stranici Povjerenstva (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

IX

Prema članku V, stavak 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Povjerenstva su konačne.

X

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u «Službenom glasniku BiH» .

Ovu odluku Povjerenstvo je donijelo u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Predsjedateljka Povjerenstva

Ljiljana Ševo

Broj: 07.2-2-517/03-1
21. siječnja 2004. godine
Sarajevo

Obrazloženje

I – UVOD

Na temelju Zakona o provedbi odluka Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljenog prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, članak 2, stavak 1, "nacionalni spomenik" je dobro koje je Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika proglasilo nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8., Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», Broj 33/02), sve dok Povjerenstvo ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Općina Jajce je dana **21. veljače 2003.** godine podnijelo peticiju / prijedlog za proglašenje **Mjesta i ostataka Crkve Presvete Bogorodice u Jajcu**, nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.

U skladu sa odredbama zakona, a na temelju članka V, Aneksa 8. i članka 35. Poslovnika o radu Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, Povjerenstvo je pristupilo provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju izvršen je uvid u:

- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama na restauraciji i drugoj vrsti radova na dobru;
- z.k. izvadak i podatke o vlasništvu;
- povijesnu, arhitektonsku i drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištenja dokumentacije u sklopu ove odluke.

Na temelju uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Pravoslavna Crkva Presvete Bogorodice smještena je izvan gradskih zidina, u novom dijelu Jajca, sjeverozapadno od Banjalučke kapije. Spomenik zauzima k.č. br. 581/1 k.o. Jajce I, općina Jajce, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Povijesni podaci

Glavna skupština Pravoslavne crkvene opštine u Jajcu održana je 24. studenog 1929. godine. Tom prilikom je utemeljen novi crkveni odbor u koji su izabrani prota Milan Ilić, kao predsjednik i jedan broj uglednih stanovnika sa teritorija općine Jajce. Skupština je na svom zasijedanju donijela zaključak da se u gradu izgradi nova pravoslavna crkva, jer stara crkva, koja se nalazila na lokalitetu Katina, nije mogla zadovoljiti narasle potrebe vjernika, kako po svojoj veličini, tako i po dotrajalosti i velikoj udaljenosti od grada. Odlučeno je da se crkva uradi na najljepšem mjestu koje se nalazilo na tzv. Banjalučkoj cesti. To je bilo općinsko zemljište koje je otkupljeno za 18000 dinara. Projekt crkve je uradio arhitekta Miloš Miloradović iz Sarajeva. Protu Milan Ilić je izvršio neke korekcije na samom projektu, a neki su detalji mijenjani i dogovarani u toku same gradnje crkve. Projektom je bilo predviđeno da crkva bude dugačka 20, a široka 12 m i da bude u stilu «srednjevjekovnih nemanjičkih zadužbina u Srbiji». Predračunska vrijednost izgradnje jednog ovakvog objekta iznosila je oko milion dinara.

U vrijeme donošenja odluke o gradnji Crkveni odbor je raspolagao sa svega 10% predviđene sume. Da bi osigurao ostatak sredstava, raspisana je licitacija i prodana je jedna jednokatnica koja je služila kao parohijalno zdanje na nekadašnjem Trgu kralja Tomislava. Zgradu je kupila Privredna banka Jajce za svoj poslovni prostor. U financiranju radova na crkvi učestvovali su i parohinjani¹. Iz Dalmacije su došla trojica vrsnih zidara koji su zidali crkvu. Tehničkim radovima je rukovodio izvjesni Martin Balasa iz Istre².

Izgradnja crkve započela je 1930. godine. Krajem 1931. godine crkva je ozidana do krova. Zbog nedostatka sredstava 1932. godine su radovi bili obustavljeni, da bi se nastavili 1933. godine. Priloge za izgradnju ovog objekta su davale i druge ustanove. Tako je generalni direktor Bosanskog dioničkog društva za elektriku (Elektrobosne) Phillipp, prilikom posjete ovoj fabrici 1934. godine Crkvenom odboru darivao 26000 dinara za završetak radova na crkvi. Također je ista osoba za nabavku zvona dala istu sumu novca Franjevačkom samostanu u Jajcu.

Crkva je dovršena krajem 1935. godine. Troškovi izgradnje iznosili su 500000 dinara. Godine 1939. nabavljena su četiri nova zvona u Zemunu, težine 1600 kg. Jedno od ovih zvona bilo je poklon od strane pripadnika rimokatoličke vjeroispovijesti u Jajcu, 16. jula 1939. godine izvršeno je osvećenje zvona koje je obavio mitropolit zagrebački, gospodin Dositej (*Eminefendić, 1989*).

U toku II svjetskog rata, 1941. godine, u crkvi je od strane ustaša pobijeno više stotina Srba (*Šematizam, str. 249*)

Crkva je u potpunosti srušena u toku rata 1992 – 1995. godine miniranjem. Ostao je sačuvan samo njezin zvonik i dio podne konstrukcije.

2. Opis dobra

Crkva

Crkva Presvete Bogorodice u Jajcu predstavljala je u arhitektonskom smislu tipičan sakralni objekt urađen u duhu historicizma, Prostorni sklop i dekorativni elementi ukazuju da se graditelj opredijelio za tzv. «srpskobizantijski» stil, omiljen kod jednog broja srpskih arhitekata u trećoj i četvrtoj deceniji 20. stoljeća. Tako u osnovi objekt pokazuje ugledanje na svedeni tip raške građevine, dok u realizaciji fasada slijedi tokove moravske škole graditeljstva. U arhitektonskoj plastici pojavljuju se

¹ Svako domaćinstvo koje je posjedovalo 4 vola i dva konja bilo je dužno položiti prilog od 1000 dinara, na dva vola i konja 500 dinara, a ostali članovi parohije – po svojoj mogućnosti.

² sve konce gradnje držao je u svojim rukama prota Ilić

raznorodne forme – raškog, moravskog, ali i ukrasa koji proizilazi iz eklektičkog akademizma. U ovom tzv. nacionalnom stilu podignut je veliki broj objekata različitih po strukturi, obliku i namjeni – od sakralnih građevina, pa do stambenih i javnih zgrada. Sačuvana djela prikazuju raznovrsnost pristupa neimara u rasponu od proizvoljnog oponašanja, djelomičnog ili potpunog podražavanja starih spomenika, preko akademskih kompilacija, do stvaralačkih, imaginacijom nadgrađenih rješenja (*Kadijević, str. 3,4*).

Crkva Presvete Bogorodice u Jajcu je bila jednobrodna crkva, sa oltarom, pripratom i peterostranom oltarskom apsidom smještenom na istočnoj strani. Apsida je sa unutrašnje strane bila poluokružna. Crkva je bila bez kupole. Osnova crkve je imala dimenzije 20,50 x 12,00 m. Prilikom njene gradnje upotrijebljena je kombinacija kamena vapnenca, sedre i cigle³. Debljina zidova crkve je na pojedinim mjestima – oltarskom zidu i zidu u priprati, na koji se oslanjao zvonik, iznosila 70 cm.

Naizmjenično postavljeni horizontalni redovi sedre u kombinaciji sa ožbukanim ploham zida između njih, također su podsjećali na srednjovjekovno srpsko crkveno graditeljstvo.

Zvonik crkve imao četverokutnu osnovu i dimenzije 2,80 x 2,80 m. Nalazi se na istočnoj strani objekta i jednim dijelom je oslonjen na zidnu masu objekta, dok ga sa druge strane pridržavaju dva jaka, u osnovi četverokutna piona. Na kutovima piona nalaze se polukružni pilastri sa dekoriranim kapitelima, koji pridržavaju polukružne lukove sa cvjetnim dekoracijama i profiliranim polukružnim vijencem iznad njih. Ovakve cvjetne dekoracije nisu rijetkost u gradu Jajcu i vidljive su na još nekim objektima kao što je na primjer nadvoj na Džabića kući i još nekim novijim stambenim objektima smještenim u naselju ispod citadele. Ovakva cvjetna dekoracija nalazi se također na dvostrukom polukružnom frizu koji je smješten na bočnim zidovima crkve. Ispod polukružnog friza nalazila se trifora sa nešto izduženim srednjim prozorom. Na tri četvrtine visine, četverokutna osnova zvonika prelazila je u osmokatnu. Vrh zvonika bio je završen sa osam istih, visokih, lučno završenih prozora, međusobno odijeljenih polukružnim pilastrima iznad kojih se nalazila kupola što je predstavljalo primjer primjene elemenata bizantijske tradicije na ovom objektu. Sa prednje, istočne strane zvonika, iznad ulaznog dijela u crkvu, nalazila se jedna bifora, iznad koje se nalazio kružni medaljon sa križem i četiri ocila.

Crkva je sa vanjske strane imala čitav niz različitih vrsta dekoracija poput vrlo složenih i jakih vijenaca, arhivolti, stupova, pilastara i druge sitnije ornamentike. Svi horizontalni vijenci su bili jako istaknuti, a naročito krovni vijenac koji je iz ravni zida izlazio 20 cm. .

Crkva je bila pokrivena dvovodnim krovom, sa bakarnim limom kao krovim pokrivačem.

U enterijeru crkva je bila zasvedena poluoblíčastim svodom. Obrada zidnih ploha enterijera je, za razliku od bogato dekoriranog vanjskog izgleda, bila znatno jednostavnija. Jedino je pod crkve bio nešto raskošnije urađen pločama od crvenkastog mermera.

Najveće bogatstvo ove crkve predstavljao je ručno rađeni ikonostas urađen od strane majstora Hajrudina Kršlaka, stolara iz Jajca. Ikonostas, sav u duborezu, bio je bogato ukrašen motivima narodne umjetnosti Janja. Neke od narodnih motiva iz okoline Jajca je birao sam prota Ilić. Slike koje su urađene na ikonostasu su djelo makedonskog slikara Lazara Ličinskog iz Skoplja i nastale su 1935. godine.

³ U nekim izvještajima koji su rađeni za područje grada Jajca, kao građevinski materijal od koga je crkva građena navodi se samo kamen sedra.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

- Objekt nije bio evidentiran, niti se nalazio na spisku zaštićenih spomenika.
- Prostornim planom Republike Bosne i Hercegovine do 2002. godine objekt se nalazi u sastavu urbane cjeline Jajca koja je vrednovana kao cjelina nulte kategorije - međunarodnog značaja.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Na crkvi nije bilo većih radova izuzev radova na tehničkom odražavanju objekta.

5. Sadašnje stanje dobra

- Crkva je porušena početkom rata u Bosni i Hercegovini i ostao je sačuvan samo zvonik i dio podnih površina.
- Dio ikonostasa je također ostao sačuvan i nalazi se u zgradi koja pripada SPC.
- Dio građevinskog materijala od koga je crkva bila sagrađena još uvijek se nalazi u crkvenom dvorištu.

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za proglašenje dobara nacionalnim spomenicima (Službeni glasnik BiH» br. 33/02 i 15/03), Povjerenstvo je donijelo odluku kao u dispozitivu.

Odluka je utemeljena na sljedećim kriterijima:

A. Vremensko određenje

B. Povijesna vrijednost

E Simbolička vrijednost

- E.I. Ontološka vrijednost,
- E.II. Sakralna vrijednost,
- E.III. Tradicionalna vrijednost,
- E.IV. Vežanost za rituale ili obrede,
- E.V. Značaj za identitet skupine ljudi

F Ambijentalna vrijednost

- Fii. Značenje u strukturi i slici grada

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana,
- z.k. izvadak, posjedovni list,
- fotodokumentacija,
- situacija.

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja Crkve Presvete Bogorodice u Jajcu nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća literatura:

1918. Truhelka, Ćiro, *Pabirci iz jednog Jajačkog sidžila*. Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu XXX, Sarajevo, 1918, 157-175.

1951. Kreševljaković, Hamdija, *Prilozi povijesti bosanskih gradova pod turskom upravom*. Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom, II/1951, Sarajevo, 1952, 119-184.

1952. Mazalić, Đoko, *Stari grad Jajce*. Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, n.s. sveska VII, Sarajevo, 1952, 59-100..

1970. Jadrić, Radivoj, *Revitalizacija istorijskog jezgra Jajca*, Sarajevo, 1970.

1984. Šuput M., *Srpska arhitektura u doba turske vlasti*, Beograd, 1984.

1989. Eminefendić, Hazim, *Jajce 1878 – 1941*, Sarajevo, 1989.

1997. Kadijević, Aleksandar, *Jedan vek traženja nacionalnog stila u srpskoj arhitekturi (sredina XIX – sredina XX veka)*, Građevinska knjiga Beograd, 1997.

2000. *Srpska pravoslavna eparhija banjalučka 1900 – 2000*, Šematizam

2002. Ševo Lj., *Pravoslavne crkve i manastiri u Bosni i Hercegovini do 1878. godine*, Biblioteka Baština, Grad Banja Luka, Glas Srpski, Banjaluka, 2002.

Dokumentacija Arhiva BiH, Općine Jajce i Zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa BiH

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

*Mirzah Fočo, diplomirani inženjer arhitekture,
saradnik za graditeljske cjeline i kulturne krajolike
u Povjerenstvu za očuvanje nacionalnih spomenika*

Učesnik u istraživanju i izradi Prijedloga odluke

*(autor dijela o pokretnom naslijeđu):
Slobodanka Lalić, profesor geografije i etnologije,
saradnik za pokretno naslijeđe
u Povjerenstvu za očuvanje nacionalnih spomenika*